

Available online at <http://jgu.garmian.edu.krd>

Journal of University of Garmian

<https://doi.org/10.24271/garmian.2024.110301>

ئه نثرۆپۆلۆجیای جیندەر (خویندنه وهیه کی ئه نثرۆپۆلۆجی)

جوان بختیار بهاء الدین

بهشی کۆمه‌لناسی، کۆلیژی زانسته مرۆفایه‌تییه‌کان، زانکۆی سلێمانی، ههرێمی کوردستانی عێراق

Article Info		بوخته:
Received:	October, 2024	ئەم توێژینەوێه (ئەنثروپۆلۆجیای جیندەر) توێژینەوێهێکی تیۆرییە لە بوارێ ئەنثروپۆلۆجیای جیندەردا ئەنجامدراوە. ئامانجی توێژینەوێهێکە بریتییە لە خستنەپرووی بۆچوونە ئەنثروپۆلۆجیەکان بەتایبەتی بۆچوونە زانستییەکانی سێ ژنە زانای بوارێ ئەنثروپۆلۆجیا هەرێهێکە لە (رۆت بندکت و مارگریت مید و ماری کابری)؛ هەرێهێا لە روانگهی ئەوانەوێه زانیی هۆکارەکانی تاییبەتمەندی جیندەری.
Revised:	November, 2024	
Accepted:	December, 2024	
Keywords		
ئەنثروپۆلۆجیا، جیندەر، رۆت بندکت، مارگریت مید، ماری کابری		ئەو میتۆدێکی لەم توێژینەوێهێدا پشتی پێ بەستراوە، بریتییە لە میتۆدی شیکردنەوێهێ بۆچوونە ئەنثروپۆلۆجیەکان و ناوێهێرۆکی نووسراوێهێکانی ئەو سێ ژنە بوارێ ئەنثروپۆلۆژیای. لە ئەنجامی توێژینەوێهێکەدا گەیشتۆهێ کۆمەلە ئەنجامێک لەوانە: بەشدارێ ژنان لە بوارێ پەرەپێدان و پشخستنی زانستی ئەنثروپۆلۆژیا دا بەشدارییێکی گرنگ و کاریگەر، هێچ توێژەریکی ئەو بوارە ناتوانیت رۆل و تێروانیی ئەوان نادیدە بگریت. هەرێهێا جیاوازی رۆلە کۆمەلایەتییهێکانی نێوان نێر و مێ هۆکارەکی بایۆلۆژیا نییه، بەلکو هۆکارەکی بۆ کولتور دەرگەپیتەوێه؛ ئەم ژنانە ئەو تێروانییهێ نازانستیانهێ ناو ناوێهێدا زانستییەکانی وێک ئەو زانکۆیانهێکی کە کاریان تیدا کردووه دەرپاریهێ تێروانیی نەرێتیان دەرپاریهێ توانای ژنان بەرێهێ تێروانیی ئەرتی گۆپیهێ.
Corresponding Author		
jwan.bahaulddin@unvsul.edu.iq		

پ‌یشه‌کی:

ئه‌نثرۆپۆلۆژیا وه‌ک زانستێکی بواړی زانسته مرۆیه‌کان، توێژینه‌وه له‌ مرۆف به‌ شیوه‌یه‌کی گ‌شتی ده‌کاته کابه‌ی خ‌وی، پ‌رسی سه‌ره‌کی و ک‌یشه‌ی به‌نه‌رتی ئه‌م زانسته مرۆفه به‌ هه‌موو په‌هه‌نده‌کانیه‌وه، بایۆفیزیکی و کۆمه‌لایه‌تی و کولتوریه‌یه‌وه؛ زانستێکی گ‌شتگیر و چه‌ندین بواړی جیاواز له‌خۆده‌گریت؛ هه‌ر له‌ په‌یداوون و ده‌رکه‌وتن و په‌ره‌سهندنی بایۆلۆژییه‌وه هه‌تا دروستکردنی خ‌یزان و میلیله‌ت و نه‌ته‌وه‌کان ده‌گات، ئه‌مه سه‌ره‌رای کولتوروری ماددی و مه‌عنه‌وی کۆمه‌لگانه‌کان.

زانایان له‌ نه‌ته‌وه‌ی جیاواز رۆل‌یان له‌سه‌ر پ‌یخستن و گه‌شه‌پ‌یدانی ئه‌م زانسته‌دا به‌شداریان کردووه هه‌تا بووه به‌ زانستێکی سه‌ربه‌خ‌ۆ. زانایانی ژنیش شانه‌شانی پ‌یاوان (ئه‌گه‌ر رۆل‌یان زیاتر نه‌بووین) ئه‌وا به‌شداریه‌کی کارایان له‌ پ‌ی‌ش‌خستنی ئه‌م زانسته‌دا کردووه. ک‌تیب و توێژینه‌وه‌کانیان بوون به‌ سه‌رچاوه‌ی گ‌رنگ بۆ توێژه‌رانی دیکه‌.

ئه‌م توێژینه‌وه‌یه (ئه‌نثرۆپۆلۆجیای جیندەر) له‌ دوو به‌شی سه‌ره‌کی پ‌یکهاتووه، به‌شی یه‌که‌م ته‌رخانه‌کراوه بۆ چوارچ‌ۆیه‌ی گ‌شتی توێژینه‌وه‌که و ناساندنی چه‌مکه‌کان؛ که‌ پ‌یکهاتووه له‌: ک‌یشه و گ‌رنگی و ئاماڤی توێژینه‌وه‌که، هه‌روه‌ها دیاریکردنی ههریه‌که له‌ چه‌مکه‌کانی (ئه‌نثرۆپۆلۆجیا و جیندەر). له‌ به‌شی دووه‌میشدا: په‌یوه‌ندی ن‌یوان ئه‌نثرۆپۆلۆجیا و جیندەر خراوه‌ته‌وه روو. ئه‌م به‌شه پ‌یکهاتووه له‌: سه‌ره‌له‌دانی ئه‌نثرۆپۆلۆجیا و چه‌مکی جیندەر و کاره زانستیه‌کان و ت‌یروانیی سێ زانای ئه‌نثرۆپۆلۆجیستی په‌گه‌زی م‌ که‌ بریتین له‌ (رۆڤ بندکت، مارگریټ مید، ماری کابری). له‌ کۆتاییشدا گ‌رنگ‌ترین ئه‌نجامه‌کانی توێژینه‌وه‌که و کۆمه‌لێک پ‌ی‌شنیاز و راسپارد هه‌راوه‌ته‌په‌روو.

به‌شی یه‌که‌م: چوارچ‌ۆیه‌ی گ‌شتی توێژینه‌وه‌که و دیاریکردنی چه‌مکه‌کان:

له‌م به‌شه‌دا چوارچ‌ۆیه‌ی گ‌شتی توێژینه‌وه‌که‌ته‌وه و پ‌ی‌ناسه بۆ ئه‌و چه‌مکانه‌ کراوه که‌ ناوینشانی توێژینه‌وه‌که‌ی ل‌ پ‌یکهاتووه.

تهوهری یه کهم: جوارچیوهی گشتی توئینهوه که:**یه کهم: کیشی توئینهوه که:**

چه مکی جیندەر یه کیکه لهو چه مکهانی که له رۆژگاری ئه مرۆدا گفتوگو و مشتومری زۆری له بارهوه دهکرت، ئه مه له ولاته رۆژئاوا یه کاندایه یاخود له ولاته تازه پێگه یشتوووه کاندایه. هه ندیک کهس و لایهن و ده ولت پشنگیری لیده کهن و به پیتیستی ده زانن، له هه مان کاتدا هه ندیک دیکه رهتی ده که نه وه و ته نانته باسکردنیشی به مه ترسیدار وه ک نامزای هه لوه شانده وهی خیزان و کۆمه لگه ده زانن.

یه کیک له بۆچونه کان ئه وه یه که باسکردنی ئه م بابته بۆ کۆمه لگه رۆژه لاتیه کان به پیتیستییه کی به نه رهتی ده زاننیت؛ ئه مه نه وه که به ته نها بۆ ئه وهی که هه لومه رچی ژنانی کۆمه لگه ی رۆژه لات له گه ل کاروانی پشکه وتندا بروات و له کاروانی گه لانی دیکه دوا نه که ویت، به لکو هۆکاره که ی ده گه رتته وه بۆ ئه وگورانه ی که رووی داوه له گه ل گورانی ته کنه لۆژیا و ئامیره ئه لیکترۆنییه نوپیه کان که له په یوه ندی کۆمه لایه تیدا به کارده هینرن و کاریگه ری به جیهانیبوون ئه و پیتیستییه ی دروستکردوو که تاکی رۆژه لات ئاگی له ده رکه وتن و په ره سه ندنی چه مکه نوپیه کان نیو کایه مه عریفه ده هیت و له جیهان دانه برن. لیره شه وه ئاگی لهو توئینه وه و وتارانه بیت که داوای ده ستره گه یشتن ژنان ده کهن به ماف و په کسانیان له گه ل پیاوان (العمر، 2015: 14-13).

توئهر له م توئینه وه یه دا هه ولی داوه چه مکی جیندەر و تیگه یشتن له م چه مکه له روانگه ی سی ژنه زانای بواری ئه نرۆپۆلۆجیا وه لیک بداته وه، هه تا له وپوه به وه بگات که ئایا به کاره یانی چه مکی جیندەر له توئینه وه ئه نرۆپۆلۆجیه کاندایه به چ شیوه یه ک به کاره اتوو؟ هه ره ها به شوین وه لای ئه و پرسیاره شدا بگه ریت، که ئایا رۆل و نه خشی ژنان چییه له به ره و پشیردنی زانستی ئه نرۆپۆلۆجیدا؟

دووهم: گرنگی توئینه وه که

ئه م توئینه وه یه توئینه وه یه کی تیورییه له بواری ئه نرۆپۆلۆجیدا، ده یه ویت به شیوه یه کی گشتی له روانگه ی ئه نرۆپۆلۆجیا وه به تایبه تی له لای سی زانای بواری ئه م زانسته وه (رۆژ بوندکت و مارگرت مید و ماری کابری) له به کاره یانی چه مکی جیندەر بدویت. گرنگی ئه م توئینه وه یه یارمه تی ریکخراوه کان بواری مافه کان مرۆف و ژنان ده دات هه تا مانا راسته قینه وه کان به کاره یانی ئه م چه مکه بزنان، له ویشه وه به شداری بگات له پاراستن و به رگریکردن له مافه کان ژنان که به هۆی هه لته تیگه یشتن یان خراپ به کاره یانی چه مکه که هیرشی ناره و ده کرتته سه ر ژنان و مافه کان یان سنووردار ده گات. ئه مه سه ره رای ئه وهی -به هه ر هۆکاریک بیت- نووسین و توئینه وه له سه ر ئه م بابته له ئاستیکی زۆر سنووردار و به رته سکدایه، هه ره ها ئه م توئینه وه یه هه ولێکه له پال ئه و توئینه وه یه که له سه ر ئه م به ره نووسراون به شداریه ک بگات له ده ولته مندکردنی بابته که و ببیته سه رچاوه یه کی زانستی بۆ توئهرانی دیکه.

سییه م: ئامانجه کان توئینه وه که:

ئامانجی ئه م توئینه وه یه بریتیه له:

1. زانیی بواری ئه نرۆپۆلۆژیا له خستنه روو ناساندنی چه مکی جیندەر له زانستی ئه نرۆپۆلۆجیدا.
2. زانیی به کاره یانی چه مکی جیندەر له روانگه ی ئه نرۆپۆلۆجیا وه به تایبه تی له دیدی هه ریه که له (رۆژ بوندکت و مارگرت مید و ماری کابری).

تهوهری دووهم: دیاریکردنی چه مکه و زاراوه کان

بۆ تیگه یشتن له هه ر بابته یک پیتیستیمان به وه هه یه که به ووردی ئه و چه مکه نه بناسین ده بنه ناویشانی توئینه وه که. ئاشکرایه به ی ناسینی چه مکه کان به شیوه یه کی زانستیه ناوانریت له مه به ستی توئهر بگه ی. لیره دا ئه و چه مکه نه پێناسه ده که ین که توئینه وه که مانای لیتیکه اتوو که ئه وانیشت بریتین له چه مکه کان (ئه نرۆپۆلۆجیا و جیندەر). له خواره وه هه ریه که له و دوو چه مکه ناساندنیان بۆ ده که ی.

1. ئه نرۆپۆلۆجیا (Anthropology):

ئه نرۆپۆلۆجیا زانستی توئینه وه یه له مرۆف له رووی سروشتی و کۆمه لایه تی و کلتورییه وه. چه مکی ئه نرۆپۆلۆجیا له دوو وشه ی یونانی پیکه اتوو، ئه وانیشت بریتین له (Anthropos) به مانای مرۆف و وشه ی (Logos) به مانای زانین. هه ردوو وشه که به سه ر یه که وه مانای ئه نرۆپۆلۆژیا (مرۆفناسی) ده گه یه نیت (سلیم، 1981: 56).

-مرۆفناسی: قسه کردنی لۆژیکیه له سه ر مرۆف، (ئه نرۆ) و (لۆژی) پیکه وه ده بنه ده بنه زانستیک تایبه ت بیت به ئه نرۆپۆس واته مرۆف، یان توئینه وه له سه ر مرۆف. واته هه ردووکیان پیکه وه گوزارشت له ده سته واژه یه کی لیکدراو ده کهن و مانایه کی نوێ ده به خشن که زانستیکه توئینه وه له سه ر مرۆف بگات (شوانی، 2017: 22).

-مرۆفناسی له به ریلواترین مانایدا، بریتیه له شیکردنه وه ی مرۆفه کان و کۆمه لگه کان، له کۆمه لگه یه کی زیندو و گه شاهه وه بگه تا ده گاته کۆمه لگه یه کی مردوو و له نیوچوو (کۆلمه ن و واتسۆن، 2022: 17).

پێناسه ی ریکاری: ئه نرۆپۆلۆجیا ئه و زانسته یه که گرنگی به ناسین و توئینه وه له سه ر بوونه وه ی مرۆی ده دات له رووی کۆمه لایه تی و فیزیکی و کولتوری و ده روونییه وه.

2. چه مکی جیندەر : Gender

جیندەر یان جووری کۆمه لایه تی یه کیکه له و بابته سه ره کهیه کان که سه رجه م کۆمه لگه کان بابخه ی پ ده دهن و زانیاری پشکه ش به نه وه کان یان ده کهن سه باره ت به بوونی دوو رگه ز له مرۆف و رۆله کان یان به ی نیکایه تیانی "Kinship" یان رگه ز یان "Sex" و کارکردن "Work" و ته مه ن "Age" و نه وه کان یان ئاراسته ده کات به شیوه یه کی گشتی سه باره ت به چاره سه رکردنی کیشه کان له نیوانیان). چه ندين هه ول هه بوو بۆ دیاریکردنی چه مکی جیندەر به لām هه تا ئیستا ئه م چه مکه نادیاره و ناروونه له هه ندی ئه دبیات و نووسراودا، ئاراسته یه ک هه یه که ته نها پێناسه ی ده کات له سه ر به نه مای رگه ز (نیر یان م) وه کو به نه م، ئاراسته یه کی دیکه هه یه که له سه ر به نه مای رۆل "Roles" تایبه ت به ژنان و پیاوان له ناو کۆمه لگه چه مکه که دیاری ده کات، که مه یان راسته که یه و واته راسته قینه که ی ده گه یه نیت.

جیندەر وشەییەکی ئینگلیزی، بەلام سەرچاوەی وشەکە لاتینی و بریتییه لە "Genus" که گوزارشت لە جیاوازی و جیاکاری کۆمەڵایەتی و ڕەگەز دەکات، وەیان گوزارشت لە ڕۆڵەکانی پیاوان و ژنان لە کۆمەڵگە دەکات که دابەش ناکرێت بەپێی تاییبەتمەندی بایۆلۆژی بەلکو بەپێی ڕۆلی و پتووەری و بابەتە قەدەغەکراوەکان که کەلتوری کۆمەڵگە جیا جیاکان دیاری دەکات .

-لە ڕووی زماناوانییەوە:

بەزمانی ئینگلیزی پێی دەوترێت (gender)، بە زمانی فەرەنسێش (genre)؛ لە زمانێ عەرەبیدا ئاماژە بە جۆری کۆمەڵایەتی (النوع الاجتماعي). ھۆکاری دارشتنی چەمکەکە لە زمانێ عەرەبیدا، چەمکەکە لە بەستێنی مێژوویی و فەرھەنگیدا دارپێژاوە و گەلە بوو کە لە بنەڕەتدا لەسەر جیاوازی لە نێوان ئینتیمای بایۆلۆجی ڕەگەزی کەسەکە و نێوان ناسنامە کۆمەڵایەتی وەک پیاو و ژن دروست بوو، ئەم وشایرییە بە لە دەروونناسی و ئەنترۆپۆلۆجیدا دەرکەوت بۆ گوزارشتکردن لە واقع، پاشان ھەر زوو بۆ بوارە نزیکەکان بۆلابوو و بوو بە جێگە گرنگی پێدانیان (بیضون، 2004: 18).

-پێناسەکردنی وەکو چەمک:

-ئاماژە بە تاییبەتمەندی و ئەو ڕۆڵە دیاریکراوانە دەدات کە لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە بۆ ژنان و پیاوان بە گوتەری ھۆکاری مێژوویی و ئابووری و ئاینی و ژیاڕی و ئەزادییەو دروست بوون و شیوەیان وەرگرتوو، ئەوەی کە ژنان لە کۆمەڵگە کەدا ئەنجامی دەدەن، لەوانەیە لە کۆمەڵگەییەکی دیکەدا بە کاری پیاوان بێتە ھەژمارکردن.

-جیندەر ئەو وێنەییە کە کۆمەڵگە لە ڕێگەیەو سەیری ئیمە دەکات وەک ژن یان پیاو، ھەروەھا ئەو شیوازی بێکردنەوێی کە لە بێکردنەو و ڕەفتارماندا پێشبینی بۆ دەکەین، (ڕەگەزی لە نێوان پیاوان و ژنان) (یونسى. تلى، 2020: 83).

-جیندەر جیاوازی نێوان ڕەگەزی نێر و مێیە لەسەر بنەمای کولتووری و کۆمەڵایەتی، ئەک لەسەر بنەمای بایۆلۆژی و فسیۆلۆژی (أوبکر و شکري، 2002: 103).

پێناسەى رێکارى: جیندەر بریتییه لەو جیاوازیانەى کە بەھۆی پێگەیاندى کۆمەڵایەتیەو لە نێوان ھەردوو ڕەگەزی نێر و مێدا دابەش دەکریت و تاک فێریان دەبێت.

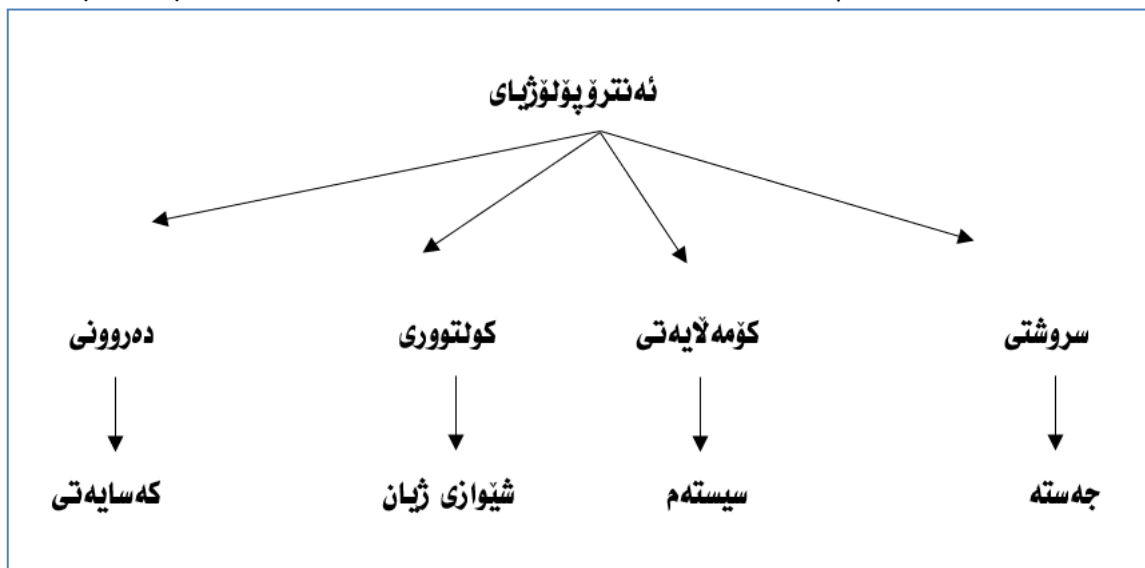
بەشی دووھم: پەيوەندى نێوان ئەنترۆپۆلۆجيا و جیندەر

تەوھرى يەكەم: ئەنترۆپۆلۆجيا و جیندەر:

يەكەم: ئەنترۆپۆلۆجيا:

أ. سەرھەلدانى ئەنترۆپۆلۆجيا و لقەکانى:

مروّف بوونەوەرێکی تا بێی ئالۆز و فرەپەھەندە، بۆیەش ھەر لە کۆنەو ئایین و فەلسەفە و زانستی بە خۆیەو سەرفالکردوون؛ لە نێو ئەمانەشدا بە تاییبەتی زانستی مروّفناسی کە خۆی بە خاوەنی ئەم بابەتە ئەزانێت و ھەولیداو ھەمە لایەنە لەم دیاردەییە، واتە مروّف، بکۆلێتەو. بۆ ئەم مەبەستەش چەندین لقی زانستی، ھەر لە چوارچێوەی ئەنترۆپۆلۆجیادا، سەریانھەلدا بۆ سەردەرکردن لە دیاردەى مروّف-ھەریەکە لە ڕەھەند و ڕوانگەى خۆیەو:

شیوەی لقەکانی ئەنترۆپۆلۆجیا (وەرگیراوە لە: میران، 2021: 13)

ئەنترۆپۆلۆجیا مێژووییەکی دیرینی ھەیە، بەلام بە پراکتیکی و دەستبەکاربوون لە بوارى ئەم زانستەدا بۆ کۆتایی نیوەی یەكەمى سەدەى نۆزدە دەگەرێتەو، لە سالی 1843دا لە بەریتانیا پەیمانگای ئەنترۆپۆلۆجی دامەزرا، دواتر بە فەرھى و بە شیوەیەکی زانستی لە سالی 1884ھو لە زانکۆکاندا دەخوێنرێت (شوانی، 2017: 23-24).

ب. ئەنترۆپۆلۆجيا و توێژینەوێ جیندەری:

تیوری جۆری کۆمەڵایەتی لە لیکۆلێنەو ئەکادیمیەکانی سالانی ھەفتا و ھەشتاکانی سەدەى رابردوو، وەکو کۆمەڵیکە بێرۆکەییەک کە ئاراستەى بوارى توێژینەوێ مێژوویی دەکرا لە خورئاوا پەری پێدرا. گەشەى کرد لە مێژووی کۆمەڵایەتی بەتاییبەتی لە ئەمریکا و بەریتانیا و ژمارەیک لە ولاتی ئەوروپی ئەم تیوهرە بەشیوەیەکی سەرەکی ئاماژە بۆئەو دەکات کە تاییبەتمەندی نێرینە و مێینە وەکو دوو گروپی لە تاییبەتمەندی جیگیر کە ژیاى پیاوان و ژنان دیاری دەکات کە تانە یان جیگای چەمکەکانی و بێرۆکە پیاوان و ژنان وەکو فاکتەرێکی مێژوویی بەپێی تاییبەتمەندی بایۆلۆژی جیگیر.

بیرۆکەى مێژووى جۆرى كۆمه‌لايه‌ى بۆ هه‌ندىك كه‌س ته‌نها چه‌مكى بوو له‌ بوارى مێژووى ژنان به‌لام بۆ هه‌ندىك كه‌سى دىكه‌ بۆته‌ هۆى گۆرىنى شىوازى نوسىنى وفترکردن سەبارەت بە پیاوان و ژنان، وئەو گۆرانکاریە سەرەکیە کە دروستى کردوووە لیکۆلینەوه‌ى سەبارەت بە پیاو ئالۆز دەکات چونکە لەرووى مێژوویەوه‌ هاوشیوەى ژنیاں لى دەات کە رەگەزێیە .

ج. سەرچاوه‌ى فەلسەفەى و ئەنثروپۆلۆجیا

ئەنثروپۆلۆجیا بۆته‌ هۆى دروستبوونی چەند تیوریکی کاریگەر لە ڕیگی چەمكى جۆرى كۆمه‌لايه‌ى كاتىكى دەستى كرد بە تاوتووێ کردنى ڕۆلەكانى هەردوو رەگەز ئەمەش دەگەرێتەوه‌ بۆ توێژینه‌وه‌كانى پاش جەنگى جیهانى یەكەم كاتىكى مارگیریت مید باسى بارودۆخى كۆمه‌لگای ناخۆرئاواییەكانى كرد كەپیاوان تەیايدا هەندىك كار دەكەن مەینانەیه‌ وپێچەوانەكەشى راستە،

مید باسى له‌ جیاوازییەكانى كرد له‌ نێوان ئەركى پیاوان و ژنان و ڕۆلە رەگەزێیەكانیان له‌ توێژینه‌وه‌كەى كە بەناوینیشانى سالى ئالغبوون له‌ سامۆا له‌ سالى 1928 ئەمەش ڕیگاخۆشكەر بۆ توێژەرەكان یەك ڕیگای بۆ دووبارە هەلسەنگاندنەوه‌ى هەلسوكەوت كە گونجاوه‌ له‌ گەل ژنان و پیاوان و فۆرمى دیاریكراو كە مەرج سروشت دیارى ناكات سەرەراى ئەوه‌ى دووبارە هەلسەنگاندنەوه‌ى بۆى كرا له‌ پەنجاکان وشەسەتەكان .

سەرچاوه‌ى دىكه‌ بۆ تیورى جۆر سەرچاوه‌ى فەلسەفەى وئەدەبیە و فەیلسوف وچیرۆك نووسى فەرەنسى سیمۆن دیفوار بوو له‌ سالى 1949 بەناوینیشانى رەگەزى بەرامبەر و تەیايدا نوسى ژن لەدايك نابیت بەلام دروست دەبیت، كە جیگای مشتومرى تیوه‌ى مارکسى و فرۆیدی وئەدەبى وئەنثروپۆلۆجیا بوو كە هەممان بۆچونى بۆفواریان هەبوو وپێیان وابوو هەلسوكەوتى ژنان بە پێچەوانەى پیاوان بەپێ شىوازى تیروانى پیاوان دیارى دەبیت نەك بەپێ هەلسوكەوتیان وئەم شیکردنەوه‌یه‌ پشێ بەستوو بە فەلسەفەى ڕووكەشى الظاهرانیە ووجودیه‌ كە كە پێ وایە پەرەپێدانى تاك و خود بەپێ بابەتێك یان كەسێكى دىكه‌ دروست دەبیت بەم شیوەیه‌، و بۆفوار پێ وایە بەپێ تیوه‌رەكەى پیاو كەسایەتى دروست دەكات سەبارەت بە ژن یان هەر بونەوه‌ریكى دىكه‌ و دەرخیستى ناسنامەى لە ڕیگای دروستکردنى سیمما بۆ كەسیك كە شتێكى دىكه‌ جگە له‌ خۆى .

دووه‌م: جێنەدر:

أ. دروستبوون و دەرکەوتنى چەمكى جێنەدر:

چەمكى رەگەز یاخود جۆرى كۆمه‌لايه‌ى، له‌ لایەن توێژەرى دەررونى (رۆبەرت ئار ستولەر Stoller) له‌ دەیه‌كانى پەنجا و شەسته‌كانى سەده‌ى رابردوودا پەره‌ى پێدا؛ بەلام له‌ سەرەتای خەفتاكانى هەمان سەده‌وه‌ له‌لایەن توێژەرە فیمینیسەتەكانەوه‌ كۆنترۆل كرا، بەتایبەتى له‌ لایەن ژنە زانای بەریتانى (ئان ئۆكلى) كە له‌ نوسینەكانیدا ئامارەى بە جیاوازی له‌ نێوان تاییەتمەندییە بايۆلۆژیەكانى رەگەزى له‌ گەل تاییەتمەندییە كۆمه‌لايه‌ى و ڕۆشنیری رەگەزدا کردوو.

رەگەز سەرەتای زانستە و ئامرازێكە بۆ گواستەوه‌ى جیاوازی له‌ نێوان ڕۆشنیری و سروشت بۆ بوارى رەگەز، بەمەبەستى جەختکردنەوه‌ى لەسەر ئەوه‌ى رەگەز بونیادیكى كۆمه‌لايه‌تییە، بەمەش تییى ئەوه‌ دەرکێت ئەوه‌ زانستە كۆمه‌لايه‌تییەكانە هەمیشە ئامارە بۆ ئەوه‌ دەكەن هەموو شتێك كۆمه‌لايه‌تییە؛ ئەمەش بۆ ئەوه‌ دەگەرێتەوه‌ كە هەول نادات ڕۆلێكى تەواو ببینیت له‌ بابەتەكانى رەگەز وەكو ئامرازێكى یەكلاکەرەوه‌ بۆله‌ ناوبردى رەگەز سروشتى و رەخنەى رەگەزى بۆ سیستى ئیستا كە هەمیشە وەكو سیستى سروشتى خۆى نمایش دەكات. ئەگەر رەوتى سروشتى پاساوا ناهینیتەوه‌ كە نێر نێرە و مێ، بۆیه‌ ڕۆلەكانى هەردوو رەگەز لەژێر بەدواداچوون و كێشە و رەخنەدايه‌ ، بەمەبەستى تێگەشتنى قول بۆ ئەم چەمكە تەنها له‌ ڕیگای زانیى مێژووكەیه‌تى و رەچەلێكى و دروستبوونى و باگراوندى چۆن دروستبوو و سیمای وپێكەتەكانى، تاییەتمەندییە كەلتورى پەيوەست پێوه‌ى و هۆکارەكانى و بارودۆخى كە بەشدار بوو له‌ دروستبوونى و بەكارهێنانى كە گوزارشت له‌ گرنگترین مەترسیەكانى كە بۆته‌ هۆى دروستبوونى كە دەتوانیێت پۆلێن بکریێت بۆ دوو بەش یەكەمیان كۆمه‌لايه‌تییە دووه‌میان شىوازى ئەكادیمی (القریدى، 2020: ص، 40)

- كۆمه‌لايه‌تى

دروستبوونى جێنەدر بەرهەمى هزرى فیمینزمە و چالاکیەكانى له‌ خۆراوا سەر بابەتى بەرگرى له‌ مافى ژنان وداواکاریەكانى له‌ یەكسانى له‌ گەل پیاو، لەسەده‌ى نۆزدەى چەندین پەرتووك نوسران كە داواى باشکردنى پێگەى ژنیاں دەكرد ئەمەش بوو هۆى دروستبوونى چەمكى فیمینزم بۆ یەكەم جار له‌ سالى 1995 بەمەبەستى گوزارشت كردنى له‌ ئاراستەیه‌ك كە چەندین لایەن و بەش بەشدارن تەیايدا ، وشەپۆلى یەكەم و دووه‌مى ئاراستەى فیمینزم بەشداربوون له‌ دەرکەوتنى چەمكى جێنەدر كە بۆته‌ ئامرازێك یان ئامرازێكى زانستى كە بەشدار دەبیت له‌ شیکردنەوه‌ى تورى بۆ كۆمه‌لگا و كەلتور و مێژوو و پەيوەندیەكانى ئەزموون و هێز له‌ نێوان هەردوو رەگەز وچۆن دەتوانیێت بونیادی بوارى كۆمه‌لايه‌تى بکریێت (القریدى، 2020: ص. 40 - 41) .

-لایەنى مەنەجى ئەكادیمی (زانستى)

بەمەبەستى گەران بەدواى چەمكى بۆ ئەزموونى كۆمه‌لايه‌تى و دەررونى تاكەكان و قبولکردنى جیاوازی زانستى هۆکار بوون بۆ دروستبوونى چەمكى جێنەدر لەو ماوه‌ مێژوویه‌ بەتایبەتى پاش ئەوه‌ى فیمینزمەكان چەندین لیکۆلینەوه‌یان ئەنجامدا لەسەر بنەمای تیوه‌رى بەهێز سەبارەت بە ژنان لەزانكۆ ئەمریکیه‌كانى له‌ ڕیگای فیمینزم و رەخنەى فیمینزمى ئەمەش بۆته‌ هۆى دروستبوونى دوو ستراتیژى ژ بەیه‌ك له‌ لایەك، و له‌ لایەكى دىكه‌وه‌ خواست لەسەر جەختکردنەوه‌ى لەسەر یەكسانى له‌ نێوان ژنان و پیاوان له‌ لایەكى دىكه‌وه‌، بەمەبەستى دیاریکردنى جیاوازی له‌ نێوان هەردوو رەگەز له‌ گەل نەبوونی لیکۆلینەوه‌ى تاییەت بە ژنان له‌ بوارى لیکۆلینەوه‌كان له‌ زانستە كۆمه‌لايه‌تى و مۆرفایەتیه‌كان و زانست تەماشادەكرا وپێناسە دەكرا له‌ ڕیگای تاییەتمەندییە نێرینە كە پەيوەستە بە لۆژیک و عەقلائیەت .

چەمكى ڕۆلە كۆمه‌لايه‌تییە جیاوازه‌كانى له‌ نێوان ژنان و پیاوان له‌ كۆمه‌لگا جیاوازه‌كان له‌ توێژینه‌وه‌یه‌كى لويس مۆرگان دەرکەوت كاتىكى ئەو توێژینه‌وه‌یه‌ لەسەر هەلسوكەوت و شىوازى ژنیاں و ڕۆلە كۆمه‌لايه‌تەكانى هیندیە سورەكانى ئەمریکا ئەنجامدا بەمەبەستى تییى کردنى جیاوازی ڕۆلەكانى بەپێ پەرەپێدانى پەيوەندیە كۆمه‌لايه‌تەكان له‌ نێوان سیستى دایكایەتى و سیستى باوكایەتى و سیستەمەكانى نێوانیان ، و له‌وانەیه‌ یەكەم كەس ئەو چەمكەى دیارى کردبێت فەیلسوف سیمون دى بۆفوار له‌ پەرتووكەكەى بە ناوینیشانى Sex The Second Sex . (هاشم، ومنصور، 2011، ص. 17)

ب. ئەو چەمکانەى كە پەيوەندییان بە چەمكى جێنەدرەوه‌ هەیه‌:

1. چەمكى ناسنامە : (سوالمیه‌، 2016، ص32-34):

چەمكى ناسنامە، بە يەكئىك لە چەمكە ئالۆزەكان دادەنرێت، ئەمەش بەهۆى ئەوێ كە خالى يەكتىرى كۆمەلەك لە پىسپۆرىيەكانە؛ بە شىوێهە كى گشتى ئامارە دەكات بۆ كۆمەلەك تايبەتمەندى تاكى و كۆمەلە كە بەشىوێهە كى روون رینگ دەدات بەوێ پىناسەيە كى بابەتيانەى بۆ بكرێت.

رەگ و ريشەى ئەم چەمكە دەگەرێتەو بە فرۆيد ودرۆكهايم كە لە ميانەى توێژينەوكانيان دەربارەى پێوەرە كۆمەلەيەتيەكان باسيان كردووە: چۆن نۆرمى كۆمەلەيەتى پيشكەش دەكرێت وەك ئەوێ تايبەت بێت بەو كەسەى كە ناساندووە، دەبێتە بەشێك لە سىستەمى دروستكردى دەرراوێ، بەها هاوبەشەكانى گروپەكە لە رینگەى پرۆسەى كۆمەلەگاو پىناسە دەكرێن، كە فرۆيد لە رینگەى قسەكانى لەسەر پىكەيتيانى سوپەر ئىگۆ و دوركايم دەربارەى ئەو هۆشيارىيە كۆمەلەيەتيەى كە تاكەكەس تىندا بەشدار دەبێت، دۆزىيانەو.

چەمكى ناسنامە لە دەرووناسى كۆمەلەيەتى ئامارەيەك بە كارلېك لە نيوان لايەنى دەروونى و لايەنى كۆمەلەيەتى تاك، واتە ئەنجامى كارلېكە لە نيوان تاك وبارى كۆمەلەيەتى. (Lipianski, 1992) پى وايە ناسنامە لە رینگى كارلېك لەگەل ئەو دىكەدا دروست دەبێت، زۆرێك لە توێژينەوكان جەخت لەو دەكەنەو كە ناسنامە دوو جەمسەرى هەيە: جەمسەرى يەكەم دەرە كى بابەتيە كە ناسنامەى كۆمەلەيەتيە؛ جەمسەرى دووھەميش ناوخۆي خودىيە و برىتيە لە ناسنامەى خودى. كارلېك لە نيوان هەردوو جەمسەرەكەى ناسنامەدا برىتيە لە خالى سەرەكى لە توێژينەوكانى ناسنامە لە زانستى دەرووناسى كۆمەلەيەتيەدا.

گرينگيدان بەم چەمكە دەگەرێتەو بە (Erikson)ى زانا كە گرنگى ئەم چەمكەى خستەروو لە هەمان كاتدا ئەم چەمكەى پىگەيەكى بەرزى لەلای ئەو هەيە كە بەرامبەر بە چەمكى سىكسە لای فرۆيد كە لە ميانەى قوناغەكانى گەشەى كۆمەلەيەتى مرۆفدا پىگەيەكى گرنگى هەيە. هەرەها لە ميانەى پشت بەستنى بە تيۆرەكەى فرۆيد لە گەشە كردندا، دەلێت كە گەشە كردن لە هەموو قوناغەكەى كۆمەلەيەتى لە قوناغەكانى گەشەى دەروونى، بەرئەنجامى كارلېكى نيوان من و ژينگەى كۆمەلەيەتيە.

2. رۆلى جيندەرى:

واتە ئەو رۆلەى كە نمونەى هەلسوكەوتى تاكە و هەموو مرۆفەك زياترە لە يەك رۆلى هەيە لە چەندىن ئاستى جياواز لە رینگاو ماف وئەركەكانى ديارى دەكرێت و ديارىكردى پىگەى كۆمەلەيەتى ، وئەو رۆلى لەسەر بنەمايەك ديارى دەكرێت چونكە پەيوەستە بە پيشبىنى كۆمەلەگە لە تاك ، و كۆمەلەگە ئەو پيشبىنيانە دروست دەكات بەر مەبەنا رەگەز و رۆلەكانى پياو وژن ديارى دەكات و هەموو رۆلەك پەيوەستە بە كۆمەلەك هەلسوكەوت كە گوزارشت لە بەهاكان لە كۆمەلەگەى ديارىكراد دەكات، و هەلسەنگاندن بۆ ژنان و پياوان دەكات بەپى سەرگەوتنيان لەو رۆلەى كە پىيان دراو و پياو ديارىكراد كە رۆلى جيندەريە يان ئەو دهناسرى بە رۆلەكانى جۆرى كۆمەلەيەتى ئەو رۆلەكانى كە هەموو ژن و پياوێك ئەنجامى دەدەن و دروست دەبێت و گۆرانكارى بەسەردا دێت بەپى بارودۆخ و گۆرانكارى كۆمەلەيەتى و ئابوورى و كلتورى و ئايى و سىياسى بۆ ولاتىكى يان كۆمەلەگەيەك ، و دەتوانىن چوار رۆل ديارى بكەين: بەرھەمھێنان و خێزان و كۆمەلەيەتى و سىياسى كە گۆرانكارى بەسەردا دێت بە پى شوێن و كات بەپى كۆمەلەك فاكترە كە بەشىوێهە كى سەرەكى لە ژيانى كۆمەلەيەتى و دابونەریت و گۆرانكارى ئابوورى و كلتورى و تەكنەلۆژيا (عيساو، 2020: ص. 12).

تەوهرى دووهم: بەناوبانگترين زاناکانى ئەنرۆبۆلۇجيا

أ. روث بنتون بينديكت (Ruth Benedict):

تويژەر وزانايەكى ئەمريكيە لە بواری زانستى مرۆف و فۆلكلۆر، بىرۆكەى سەرەكى لە جۆرەكانى كلتور بەپى پيشەكى مارگريت ميد بۆچونى سەبارەت بە رۆشنىيى مرۆفایەتى وەكو كەسايەتى بەهێزى زیندوو و بیندیکت پى وايە كە رۆشنىيى وەكو تاك وايە و پىكدیت لە بىرۆكە و كار كە پەيوەستن بەيكەو هەتا ئاستىك و هەموو كەلتورىك بەزەبووى گەرە لە توانا مرۆفایەتيەكان كۆمەلەك تايبەتمەندى هەلدەبێریت تا بپێتە سىماى كەسى سەرەكە كەسەكان كە لەو كەلتورە دەژين ، وئەو تايبەتمەنديان كۆمەلەك بەهاى جوانى و بەها لە خۆ دەگرێت كە پىكەو تايبەتمەندى ناوازه بۆ هەموو كەلتورىكى دروست دەكات .

بیندیکت پى وايە بۆنمونە كە جەختكردەوێ لەسەر كۆنترۆلكردى خود لە كەلتورى بويىلۆ لە باشوورى خۆرئاواى ئەمريكا كەلتورى ئەمريكيە رەسەنەكانە لە دەشتايە گەرەكان و پاشگەز بوونەو وەكو پىچەوانە وەكو هاندەرى بۆ تىگەيشتن و ئامارەى بۆ ئەو كەرد چۆن يەكێكە لەوانەى ئەپۆلۆيان دەپەرست Apollonism لە پۆنانى كۆن باسى سىستى و ئارامى لە ئاھەنگەكانيان .

لەبەرەمبەردا ديونىسوس خواوەندى شەراب داواى شەرنگىزى و بەجێهێشتن و ئازادى دەكرد وەكو ئەمريكيە رەسەنەكان و بیندیکت بەشىوێهە كى ورد باسى دووفاق لە رۆرەسم و بىروباو و خواستە كەسيەكان لە نيوان كەسەكان لە كەلتورى جياواز بەمەبەستى دەرختى كە هەموو كەلتورىكى كەسايەتيە كى تايبەتى كە دەپادات بەهەموو تاكێك .

سەبارەت بە جۆرەكانى كەلتور بیندیکت باوهرى وابو بە رۆشنىيى ريزەي و لەهەولى ئەو دەايەى ئەو بەسەلمينيت كە هەموو كەلتورىكى ئەركى رەوشى خۆى هەيە كە هېچ تاكێك ناتوانيت لى تيبگات تا ئەوكاتەى خويندەو بە كەلتورە بكات بەشويە كى گشتگير ، و هەستى بەو كەرد كە هەلە كەمبكرتەو لە پىگەى دابونەریت و بەهاكانى كەلتورە جياوازهكان و جياوازی لەگەل كەلتورى تاك ، بەلام ئەو دابونەریتانە و اتاى خۆى هەيە بۆ كەسەكان كە تەيادا ژيان و دەبیت هەلسەنگاندن بۆ تاكەكان نەكەين بە پى پيوهرى تايبەتى خۆكمان و رەوشى پەيوەستە بە بەهاكانى رۆشنىيى كە تاك تەيادا دەژى.

لە باكوورى خۆرئاواى زەريای پاسفيك پشت بەستنى بە كارى مەيدانى بۆ ريشاندەرەكەى بوا رۆس باسى ژيانى پاپوا غينيانى نوى كەرد پشت بەستنى بە ماوہەكى كە لە گيان ژيا ، و پشت بەستنى بە كارى مەيدانى مارگريت ميد و ريو فۆرتچن رۆت بەلكەى هەيە كە بەهاكانيان دەتوانریت لى تيبگەين تەنانەت ئەگەر نامۆش بێت پشت بەستنى بە سىستەمى رۆشنىيى يەگرتوووەكانيان كە دەبیت لى تيبگەين و ريزى لى بگري، وئەو بەلگەيە دووبارە بەكارهێننايەو لەكاتى كاركردن لەسەر ژاپونەكەين پاش جەنگى جياھى .

لە سالى 1936 رۆس دەستى كەرد بە كاركردن لە زانكۆى كۆلۇمبيا وەكو مامۆستا ، لەوماوہە هاوکارى ژمارەيكى خويندكارىكى كەرد لەو زانكۆيە لە بواری ئەنرۆبۆلۇجيا .

بیندیکت يەكێك بوو لە ديارى ترين زاناکانى بواری ئەنرۆبۆلۇجياى كلتورى كە حكومەتى ئەمريكا پاش ئەوێ ئەمريكا چوو جەنگى جياھى دووھەم لە بواری ليكۆلینەو و رازيويژگارى سەربازى سوودى لە توكانى بىنى.

گرنگرتین به رهه مه کانی:

-جۆره کانی که لتوور (1934)

-نه ژاد: زانست و سیاسهت (1940)

-گول و شمشیر.

-جۆره کانی که لتوری ژاپونی (1946).

دووهمه م: مارگریت مید (Margaret Mead 1901-1978):

مارگریت مید یه کیکه له به ناوباگرتین زانایکانی ئەنثروپۆلۆجیای کلتوری له ئەمریکا به هۆی کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئەوروپا و لاتانی دیکه، ووبه‌رتوکه‌که‌ی به‌ناوینیشانی نمونه‌ی له له‌که‌لتوور یه‌کیک له گرنگرتین په‌رتوکه‌کان له‌بۆاری ئەنثروپۆلۆجیا به‌هۆی ناوبانگی له‌ناو توپژی ئەکادیمی مارگریت له ژیر کاریگه‌ری زۆری بیندیکیت بوو بۆیه هه‌مان نمونه‌ی وه‌رگرت له لیکۆلینه‌وه‌یه‌که‌ی سه‌باره‌ت به‌که‌لتور وکه‌سایه‌تی وه‌کو لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی مه‌یدان له ساموئا له‌سالی 1926

مارگریت مید خاوه‌ن پیگه‌یکه‌ی پایه‌به‌رزه‌ له‌نیوان کارمه‌ندانانی بۆاری توپژینه‌ویه‌ولیکۆلینه‌وه‌کۆمه‌لایه‌تی وئه‌نسروپۆلۆجی و له‌ناو مامۆستایان و توپژه‌رانیش بۆیه‌سه‌رۆکی چه‌ندی کۆمه‌له‌ و په‌یمانگی زانستی وئه‌نثروپۆلۆجی وکۆمه‌لایه‌تی بوو به‌تایه‌به‌تی ئەوانه‌ی په‌یوه‌ستن به‌لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌یدانی پسیۆر له‌بۆاری که‌لتوری کۆمه‌لگا سه‌ره‌تایه‌یه‌کانی که‌که‌مه‌تر گه‌شه‌ی کردوو

.کۆمه‌له‌ی ئەمریکی ئەنثروپۆلۆجی American Anthropological Association.

.په‌یمانگی زانستی بۆ زانباریه‌گه‌شتیه‌کان Scientists, Institute For Public Information.

.په‌یمانگی فیلمی ئەنثروپۆلۆجی Anthropological Film Institute.

.کۆمه‌له‌ی ئەنثروپۆلۆجیای پراکتیکی Society For Applied Anthropology.

مارگریت مید په‌ری داوه به‌کۆمه‌له‌یه‌کی توپژینه‌وه‌ی و لیکۆلینه‌وه‌ی ئەنسروپۆلۆجیای که‌به‌ناوبانگ بوو پ، که‌ته‌یایدا بۆچه‌نه‌کانی سه‌باره‌ت به‌په‌سوه‌ستبوونی پێشه‌یی له‌نیوان که‌سایه‌تی وکه‌لتور باس ده‌کات به‌لام گرنگرتین کاره‌کانی هه‌رزکار له‌ساموئا سالی 1928 وپێگه‌یانندی کۆمه‌لایه‌تی له‌غهنینای نوی و فره‌یی و مه‌زاج له‌سێ کۆمه‌لگای سه‌ره‌تایی 1935.

هه‌لویستی مارگریت میدی له‌بۆاری ئەنثروپۆلۆجیا وکۆمه‌لناسی .

به‌ئه‌نجامدانی وردبینه‌که‌ی ورد بۆ په‌رتوکه‌کانی مارگریت میدی له‌بۆاری ئەنثروپۆلۆجیای پراکتیکی بۆت ده‌رده‌که‌وتیت که‌یه‌کیک له‌نه‌وه‌ی دامه‌زرینه‌ری ئەنثروپۆلۆجیا کلتوری وده‌روونی به‌وه‌ناسراوه‌ به‌زیاد کردنی بۆچونی ئەکادیمی نوی که‌کاریگه‌ری گه‌وه‌ری هه‌بووه‌ له‌سه‌ر میتودی ئەنثروپۆلۆجی که‌باو بوو له‌لیکۆلینه‌وه‌ ئەنثروپۆلۆجیه‌کلاسیکیه‌کان له‌سه‌رده‌ممی کۆلینالیزم، وه‌هموو شتیکی له‌شیوازی که‌لتوری گشتی کۆمه‌لگای که‌لیکۆلینه‌وه‌ی له‌سه‌ر کراوه‌ ئایای پیکهاته‌ی که‌لتوری مادی یان کۆمه‌لایه‌تی یان رووحی یان پیکهاته‌ی که‌لتوری ساده‌یان ئالۆز.

مارگریت میدی میتودیکی پراکتیکی به‌کارده‌هێنا له‌لیکۆلینه‌وه‌کانی پشت به‌سستی به‌تیبینی و خۆگۆنجانندن وهاوبه‌شی و تیبینی و دیالۆکی کراوه‌ له‌گه‌یل که‌سان وگروپه‌کان که‌لیکۆلینه‌ویه‌ له‌سه‌ر کردوو که‌گرنگرتینیان ئەوه‌یه‌ دیارکردنی شیوازیه‌یکانی که‌سایه‌تی له‌ریگی فاکته‌ری که‌لتوریه‌کانی نه‌ک فاکته‌ری بایلوژی له‌هه‌ر که‌لتوریک وچه‌ندی جۆری که‌سایه‌تی و مه‌زاجی بوونی هه‌یه‌، وه‌هه‌رزه‌کاری پۆلی سه‌ره‌کی ده‌بینیت له‌که‌سایه‌تی و په‌هه‌نده‌کانی.

هه‌لسوکه‌وت وروژه‌کانی که‌پیاوان وژنان ئەنجامی ده‌دن له‌ئه‌نجامی فاکته‌ری ئەندامی نیه‌ به‌لکول له‌ئه‌نجامی ژماره‌یک کرداری دیاریکراوه‌ له‌په‌روه‌رده‌کردنی مندالان بۆیه‌ مه‌زاج به‌پی شیوازیه‌کانی که‌سایه‌تی باو دیاری ده‌بیت

په‌ڕۆسه‌ی په‌یگه‌یانندی گرنگیه‌کی گه‌وه‌ری هه‌یه‌ له‌دروستکردنی جۆره‌کانی هه‌لسوکه‌وت و پشت به‌سستی به‌و بابته‌ به‌راورد کراوه‌ له‌نیوان ده‌راوی ونا سه‌قامگیری له‌قوناغی هه‌رزه‌کانی له‌نیوان کۆمه‌لگا خۆئاواویه‌کان به‌تایه‌به‌تی په‌ڕۆتسانته‌کانی له‌گه‌ل دانیشتوانی دورگری ساموئا . ناوبراو به‌شداریه‌کی گه‌وه‌ری هه‌بووه‌ له‌گه‌لله‌ کردن سیاسه‌ته‌ره‌گه‌زیه‌کانی که‌بزوتنه‌وه‌ی فیمینیزیم پشتی پ به‌ستبوو له‌ئه‌مریکا .

مید له‌لیکۆلینه‌وه‌ی کردن له‌شیکردنه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی له‌نیوان تایه‌تمه‌ندی که‌سایه‌تی له‌قوناغی هه‌رزه‌کاری وکه‌لتوری کۆمه‌لگا له‌ریگی په‌رسپار که‌به‌ره‌می تیبینی وردی بوو بۆ هه‌لسوکه‌وتی هه‌رزه‌کاران له‌کۆمه‌لگای خۆئاواویه‌کان: ئایا ناجیگری و ده‌راویکی له‌هه‌لسوکه‌وتی کۆمه‌لگی هه‌رزه‌کاری ئخۆئاواپی به‌هۆی بوونی شارستانیته‌ی خۆئاواویه‌ ؟ یان که‌چه‌هه‌رزاریکی دیاریکارون ؟ بۆیه‌ تایه‌تمه‌ندی هه‌لسوکه‌وتی به‌ره‌می گۆرانکاری ئەندامیه‌یان فاکته‌ری وشیوازی کۆمه‌لایه‌تی وکلتوری دیاریکراوه‌کان له‌بونیادی کۆمه‌لگای خۆئاواویه‌کان .

له‌لیکۆلینه‌وه‌ مه‌یدانیه‌که‌ی له‌دورگه‌ی ساموئا که‌پشتی به‌ستبوو به‌چاودێری پیکه‌وه‌ژیان ویه‌کبونی له‌گۆمه‌لگای ساموئا گه‌یشت به‌ژماره‌یک ئەنجام وه‌کو گۆرانکاری فسیۆلۆجی باگراوند نیه‌ بۆ تایه‌تمه‌ندی که‌سی وخواسته‌کانی

ئه‌گه‌ر گۆرانکاری فسیۆلۆجی پیکه‌نیه‌ هه‌لویست و تایه‌تمه‌ندی که‌سی بیت ئاوا تایه‌تمه‌ندی هه‌رزاکاری له‌سه‌رحه‌م که‌لتوره‌کانی بوونی هه‌یه‌.

له‌به‌رامبه‌ردا بارنۆ که‌زانای ئەنثروپۆلۆجیا بوو هه‌لویستی ره‌خنه‌یی هه‌بوو له‌مید ووتی که‌به‌شداربووه‌ له‌ئاراسته‌یه‌کی ئایدلۆژی ژینگه‌یی که‌کاریگه‌ری فه‌له‌سفه‌ی جۆن دیونی له‌سه‌ر بووه‌ که‌بلیمه‌تی خانواد ره‌تده‌کاته‌وه‌ و زۆر لایه‌نداری ژنه‌

به‌کورتی مارگریت مید گه‌نجینه‌ی ده‌وله‌مندی زیاد کرد بۆ لیکۆلینه‌وه‌ ئەنثروپۆلۆجیه‌کان که‌له‌داها توودا گه‌شه‌ی کرد به‌شوه‌یه‌کی گه‌وره‌ و بوو به‌یه‌کیک له‌دیاریترین تایه‌تمه‌ندییه‌کانی ئەنثروپۆلۆجیای کۆمه‌لایه‌تی وکه‌لتوری ..

ج . فیلیس ماری کابری

زانایه‌کی بۆاری ئەنثروپۆلۆجیای کۆمه‌لایه‌تییه‌ کاره‌که‌ی ته‌رخان کردبوو بۆ توپژینه‌وه‌ له‌سه‌ر ژنان له‌گۆمه‌لگا جیاوازه‌کان، که‌ریگا خۆشکه‌ر بوو بۆ به‌راودیکی له‌نیوان ژنان له‌لیکۆلینه‌وه‌ی ئەنثروپۆلۆجیه‌کان به‌تایه‌به‌تی له‌کاتی ککارکردنی له‌هه‌ریه‌کی له‌ئوسترالیا وئه‌فریقا ، توپژینه‌وه‌ی سه‌باره‌ت به‌ژیانی پیروزی ورولی ژنان له‌لای دانیشتوه‌ ره‌سه‌نه‌کانی ئوسترالیا وه‌کو بابته‌یک که‌جیگیای مشتومر بوو، له‌کاتیکیدا هه‌ژموونی پیاوان زāl بوو له‌سه‌ر

ئەنثروپۆلۆجیا وېر بوو بە چەمكى ھەلە كە پیاوانى باشتەر لە ھەموو بوارەكانى ژيان وناوبراو لە ھەولى ئەو ھەدايوو كە رۆلى ژنان لە ھەلە گەشەپیدانى كۆمەلایەتى وریكخستن بىسەلمینیت بۆیە بە یەككە لە زانا كاریگەر وگرتگ لەقەلەمدەدریت .

زانكۆى سیدیى یەكەم زانكۆ بوو كە وانەى ئەنثروپۆلۆجیای تەباىدا خویندار لە ئۆستراالىا ووزیرەى پىسپۆرانى ئەو بوارە لەو زانكۆیەدا بوون وەكو AP Elkin و Raymond Firth و Ian Hogbin و AR Radcliffe-Brown و Camilla Wedgwood .

كاییری لە ژیرسەرپرەشتى ئى بى ئەلكین خویندویتى وىەكیکە لەوانەى زۆر باوەر بە كە ژنە زانا كان بواری ئەنثروپۆلۆجیا توانای ئەو ھەلە ھەلە كە روانگەى دەگمەن و بەسوود بۆ ژنان پىشكەش بکەن لە سەرچەم كۆمەلگەكان ئەم بابەتەش لە ھۆكەتەى فەرماوش كرابوو.

لەماوێە سالانى یەكەم وەكو خویندەكارى خویندنى بالا كبرى بايەخى بە غینىای نوى دابوو بۆیە تیزى ماستەرەكەى رۆپوپیكى بووب بۆ سایەتەى حكومەتەكانى لەسەر باوردۆخى دانىشتوانى رەسەت ، ئەمە بابەتە دووبەتەر دەردەكەوێت لە ھەرىكى لە ئۆستراالىا وئەفریقا ، دواتر دووبارە بايەخیداوێە بە بە ناوچە یمیلانیزیا لە سالى 1939 كاتىكى سەردانى غینىای نوى بەمەستى لىكۆلینەو ەكردن لەسەر رىكخستنى كۆمەلایەتى لەناو گەلى ئەبیلەم لە ناوچەى سىبىك ، و بايەخیدا بە سىستى خۆراكى میلانیزیا و رۆلى سەنەترالى كە یام لەو سىستەم ، بە داخەو ە بەھۆى لىكەوتەكانى جەنگى جیھانى دووھەم بوو ھۆى كەمكردنەو ەى ماو ەى مانەو ەى لەو ناوچەى .

ژنى رەسەن پىگەىەكى نا روونى ھەبوو لە ئەنثروپۆلۆجیای ئۆستۆالى ولە ھزرى كۆمەلایەتى بەھۆى ئەركەكانى كە بەسیدا سەپنارو ە لە لاىەنى پیاوانەو ە ، و ھەولیکى بچوك ھەبوو بۆ شىكردنەو ە ئاستى بەشدارى كردنى لە ئاین و سورشى و گنگى بەشدارىنى لە ئابوورى ھۆزەكان ، و ئامانج لە ئەنجامدانى لىكۆلینەو ەكەى باوردۆخى ژنان لە كۆمەلگى دانىشتوانە رەسەنەكان ، و لەسەر پینارى مامۆستا ئەلكىنۆپۆلۆجىەىكى ئەنجامدا لە باكورى خۆرئاوای ئۆستراالىا ، و ئەم بابەتە وەكو تىزىكى دكتۆرا پىشكەش كرا لە لە بواری فەلەسەف لە كۆلێزى لەندىن بۆ ئابوورى سالى 1938 پاش ئەو ەى بابەتە وردبىنى بۆ كرا و كورت كرايەو ە و ئانونىشەنەكەى گۆردرا بۆ ھەولیکى بۆ نەمايش كردنى ژنى رەسەن وەكو خۆى وەكو كەسایەتیکى كۆمەلایەتى ئالۆز كە خاوەن پىگەى و ئەرك و مافى و كىشە و بىو روباو ەرى و رىو رەسمى و بۆچون و دیمەن خۆیەتى ، و دەبیت گۆرانكارى ئەنجامدات كە سىستى كۆمەلایەتى و ناو خۆپى و رەزمى داواى لیدەكەن لە ھەممان كاتىشدا مافى ئازادى ديارىكرای ھەلە لە ديارىكردنى ئەو كاروبارانەى ھەلە كە كاریگەرى لەسەر بايەخ و خواستەكانى ھەلە ، سەرارى ئەو ەى خاوەن رەزمىەتى زۆرە و پەيوەندى روى ھەلە لە گەلى رابردوبى پیرۆز و رىو رەسمە پیرۆزەكانىانى ئەنجامدەدەن كە پیاوان لى بىبەشەن ، و ھىچ بنەمايەكى سەركىمان نىە بۆ گریمانە كردن پشەت بەستەن بە داتا بەردەستەكانى بەلام پیاوانى تايبەتمەندى پیرۆزىان ھەلە لە كۆمەلگى و ژنان تايبەتمەنىكى ئاست نزیمان ھەلە

كبرى یەككە بوو ە پىشەنگەكانى لە لىكۆلینەو ەكردن سەبارەت بە ژنان لە بواری ئەنثروپۆلۆجیا ، و رەخنە دۆى كارەكانى یەككە بوو لە جەنگ بەردەوامەكانى لە ناو توپە ئەكادىمىەكان ، بەلام سووربونی و خواستەكانى سەبارەت بە لابردنى چەمكە ھەلەكانى سەبارەت بە ھەلەكانى ئەنجامدانى جیاوا ەكانى بەسوود بوو بەشویەكى گەو ەرە لە ئایندەى لىكۆلینەو ە ئەنثروپۆلۆجىەكان ، و ناوبراو دانی نا بە بەشدارى ژنان لە كۆمەلگانیانى و تەنھا سىبەر نىن بۆ پیاوان ، كارەكانى كاریگەرى ھەبوو لەسەر نەو ەدانى داھاتوو لە زاناکانى ئەنثروپۆلۆجیا وەكو ساندى تۆسان لە زانكۆى خۆرئاوای ئۆستراالىت نوسەرى پەرتووكى فیلپس كبرى و من ، و یەككە لە گەرەگەكانى شارى كانبیرا پایەتەختى ئۆستراالىا بە ناوى ئەو نراو .

بونیادی كەلتورى جێندەر

یەككە لە گەو ەرتىن بەشدارىیەكانى ئەنثروپۆلۆجیای ژنان شىكردنەو ە لىھاتوو ەكانى بۆ سىمبولەكانى جێندەر و فۆرمى ئاسایىە جنسىەكان و یەككە لە كىشە سەركەىە كە روباوى لىكۆلەو ەرەكانى بۆیتەو ە لەو بوارە چۆنىتى شىكردنەو ەى ئەو جیاوازی گەو ەرىە لە چەمكە رۆشنىریەكى سەباەت بە ژنان و پیاوان ، لە راستیدا ژمارەىەك پێناسە ھەلە سەبارەت بە جێندەر كە دەركەوت لە ئاستىكى بەرفراوان لە كۆمەلگى جیاوا ەكان و ئەم كىشەىە شىرى ئۆرتەر باسى كەرد كە بەناونىشانى ئایا ژنان بۆ پیاوان وەكو سورشى بۆ كلتورى ؟

زانستى ئەنثروپۆلۆجیا داھىنانى كەردبوو لە چارەسەر كەردنى دوو گروپ لە داواكارى لە رىگى شىكردنەو ەى گشتىریە مرفاىەتەكان و تايبەتمەندى كەلتورى ولە رىگى ئەو ە ژنان توانیان زانىارى بەدەن بە زاناکانى ئەنثروپۆلۆجیا سەبارەت بە گزنگترىن كىشەكانى ديارى بکەن كە مامەلەى لە گەل دەكرىت كە پىگەى پاشكۆپى یان لاو ەكى ژنانە لە كۆمەلگا ، كە یەككە لە خالە گشتگىرە راستەقىنەكانە كە راستى كەلتورىە كە روباوى رەخنەى توند بۆتەو ە .

زىاتر لەو ە كە مامەلەى ژنان و بەھىزى رىژەییان و بەشدارىیەكانیان ھەمە جۆر بەشویەكى گەو ەر لە كەلتورىكەو ە بۆ كەلتورىكى دىكە بەپى سەردەمى جیاوا ەكان سەبارەت بە دابونەرىتە كەلتورىەكان بۆیە گشتگىرى راستەو ەى و ھەمەجۆرى رۆشنىرى كىشە بوو لە كاتى شىكردنەو ە .

وتارەكەى ئۆۆتەر لە گەل وتارىكى ئەدوینى ئەردىن بەناونىشانى باو ەركىشەى ژنان 1 چوارچىو ەىكى بەھىز بوو و كاریگەر بوو بۆكار كەردنى لە كاتى لىكۆلینەو ەى كەردن لە كىشەىەك پاشكۆپىەتى ژنان لەماو ەى شىكردنەو ەى سىمولیەكانى جێندەر و ئۆرتەر پىشنىارى ئەو ەى كەرد كە پاشكۆپى ئەمىنە كاریكى گشتگىرە و بەھۆى ئەو ەى ئەو بابەتە بوونى نىە لە جیاوازیە بایلۆژىیەكانى لە نویان ھەردوو رەگەز ئاوا دەبیت شىكردنەو ەىكى دىكەى بۆ بكرىت لە جیاوازی بەیالۆژىیەكەو ە لە نویان ژنان و پیاوان

كىشەى جیاوازی رەگەزى لەسەر ئاستى ئایدلۆژى و كلتورى و سىمبول پرسیارى ديارى كرا ، و ئەو پرسیارىكى كە ئۆرتەرى باسى كەردبوو پاش ئەو ە كە ئەو كارە باو ەر چىە لە كەلتورەكان كە كاریگەرى ھەبىت لەسەر پىگەى ژنان ؟ بىبى بۆچونى ئۆتەر یەك شت ھەلە كە ھۆكارى ئەم بابەتەىە كە سورش و بەشویەكى گشتگىر تر سەرچەم كەلتورەكانى دان دەنن و جیاكارى دەكەن لە نویان كۆمەلگى مرفاىەتى و جیھانى سەروشى و كەلتور لەھەولى كۆتەرۆلكردن و بەھىزبون ە لەسەر سورش بەمەستى بەكارھىنایانى بۆبەدەستھىنانى ئامانجەكانى ، بۆیە كەلتورى سەردەكەو ە لەسەر جیھانى سورشى ولەھەولى ئەو ەدايە بۆ نەخشىكەیشانى و بونیادی سورشى لە پىناوى كۆتەرۆلكردنى پەيوەندىیەكانى و پارستى لە نویان كۆمەلگى و ھىزەكانى بارودۆخى ژینگەى و ئۆتەر پىشنىارى ئەو ە دەكات كە ژنان كە ديارىدەدرىن یان پەيوەست كراون بە سورشەو ە بەشویەكى سىمبولى بەلام پیاوانى پەيوەست دەكرىن بە كەلتورەو ە ، لەو كاتەى كەلتور لە ھەولى كۆتەرۆل كەردنى سورشى داو ە و سەركەوتن بەسەرىدا بۆیە ئاساىى بوو پیاوانى كۆتەرۆلى ژنان بکەن بەھۆى پەيوەست بوونى ژنان بە سورشەو ە .

شیوازی ئونتەر (سروشت بۆ که لتور وه کو ژنان بۆ پیاوان) چوارچیوهی شیکرهوهی به هیزی دا به ئەنسرۆپۆلۆجیای کۆمه‌لایه‌تی که کاریگه‌ری به هیزی هه‌یه له‌سه‌ر ئەم له‌قه له زانست له کۆتایی هه‌فتا و سه‌ره‌تای هه‌شتاکان، ئەم چوارچۆه‌ی به هیزی بوو به‌هۆی نامرازه‌کانی په‌یوه‌ستبوونی ئایدلۆژی وه‌زری جێنده‌ری و فۆرمه‌ ئاساییه‌کانی به سیمبول که‌لتور و رۆلی کۆمه‌لایه‌تی ه‌کان و ئەزمونه‌کان، و ئایدلۆژیای ره‌گه‌زی جیازوازه له‌گه‌ل فۆرمیه‌ ئاساییه‌که‌ی به‌شوه‌یکه‌ گه‌وره به‌لام په‌ویستی ره‌مه‌زی هه‌یه له نوایان جیینه‌در و چه‌ندی روویه‌کی دیکه له ژبانی که‌لتوری که له ژماره‌یکی زۆر له کۆمه‌لگا رووده‌دات و جیاوازییه‌کانی له نوایان پیاوانی و ژمان وه‌کو کۆمه‌لی دوانه‌ی دژی به‌یه‌ک وینا بکریه که دهنگدانه‌وه‌ی هه‌بوو له‌گه‌ل ژماره‌یکی دیکه له دژ به‌یکه‌کان، هه‌موو ئەو شتانه بۆماوه‌ی نیه له رووی باب‌لۆژییه‌وه یان به سروشتی کۆمه‌لایه‌تی بۆ هه‌ردوو ره‌گه‌ز به‌لام جه‌سپاندنی کۆمه‌لایه‌تیه که چالایی کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی به هیزی ده‌کات و به‌وه دهناسریت.

بونیا‌دی کۆمه‌لایه‌تی جێنده‌ر

جێنده‌ر بونیا‌دی کۆمه‌لایه‌تی ه‌که ده‌توانین له ژبانی رۆژانه‌ تیببیی بکه‌ین ئەنثروپۆلۆجی فیمینیزمه‌کان چه‌مکی ریزبه‌ندی هه‌رمییان کرد له نوایان هه‌ردوو ره‌گه‌ز له‌کاتی تاوتوی به‌رده‌وامبه‌کان سه‌باره‌ت به باوکایه‌تی که ئاماژه به کۆمه‌لیکی شت ده‌کات که له رووی که‌لتوریه‌وه تابه‌ته‌مه‌نبیدی نیه له‌گه‌ل به‌هیزی کۆمه‌لایه‌ت و له‌وانه‌ی ژنان هاوبه‌ش بن له ریزبه‌ندی هه‌رمی به‌لام پشت به‌ستن به به‌ها وه‌له‌سوکه‌وه‌ی گونجاو له‌گه‌ل نیره‌کان، واته له ریزبه‌ندی هه‌رمی جیاوازی هه‌یه له نوایان نیه و میه‌ینه‌ و وه‌له‌رووی پره‌اکتیکیه‌وه نیرینه بوون به‌رزنتره مه‌ینه‌بوون

تیکچوونی رۆلی جێنده‌ری به‌پێ ئه‌ریکسۆن

تیکچوونی رۆل په‌یوه‌سته به شکستی هه‌ره‌کار له ردوستکردنی توواکاری له‌پیکهاته‌کانی مندالیتی ئەمه‌ش ده‌بیت هۆی به‌رده‌وامبوونی وله‌ ماویه‌ تیا‌فیکرده‌وه‌ی ببیت به‌ جۆریکی له جۆره‌کانی تیکچوون که ریکیری ده‌کات له تواناید دیاریکردنی واتای بوونی ئەمه‌ش ده‌بیت هۆی شکستی له دیارکردنی و گێرانی رۆل و ئامانج خاوه‌ن واتا یان به‌های که‌سایه‌تی و کۆمه‌لایه‌تی و که‌می پابه‌ندبوونی به‌وه‌ی به ریکه‌وت رۆل بگێریت، بۆیه هه‌ست به ئاستیکی به‌رز له دلاریکی وه‌هستی پر نه‌کردنه‌وه‌ی پیداو‌یستی وه‌له‌سوکه‌وه چه‌قبه‌سستووی توندروه‌ی و لاوازی توانای بریاریدان و خراپا په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی ه‌کان و لاوازی پابه‌ندبوونی به ئامانج و رۆلی جیگیر.

ته‌وه‌ری سییه‌م: ئەنجام و پێش‌نیار و راسپارده‌:

یه‌که‌م/ ئەنجام:

توتیژه‌ر له‌م توتیژه‌یه‌وه‌یدا به کۆمه‌له ئەنجام‌یک گه‌یشته‌وه که له خواره‌وه خراونه‌ته‌روو:

1. توتیژه‌یه‌وه‌کانی بواری ئەنثروپۆلۆجیا به‌ ته‌نها پیاوان تیتیدا بالاده‌ست نه‌بوون، به‌لکو ژنانیش-ئه‌گه‌ر له‌وان به‌ توانا‌تر نه‌بوون تیتیدا-ئه‌وا شانبه‌شانی ئەوان رۆلی گه‌وره و گرنگیان له‌ گه‌شه‌پێدانی ئەم زانسته‌دا گێراوه؛ نموونه‌ی ئەو ژنانه‌ی که شانیا‌ن داوه‌ته به‌ر ئەم ئەره‌که‌ قورسه و کاریگه‌رییان به‌سه‌ر ئەم له‌قه‌ی مه‌عریفه‌وه به‌جیه‌پێشته‌وه که له‌م توتیژه‌یه‌وه‌یدا نموونه‌ی سی له‌و ژنه ئەنثروپۆلیسته‌نه خراونه‌ته‌روو، ئەوانیش بریتین له‌ (رۆژ ب‌ندیکت و مارگریت مید و فیلیس ماری کابری).
2. له‌ میانه‌ی کاره‌کانی ئەم ژنه ئەنثروپۆلۆجیسته‌نه‌وه، وه‌ها سه‌یری باب‌ه‌تی جێنده‌ر بکه‌ین که: په‌یوه‌ندی به‌ په‌روه‌رده و پێگه‌یان‌دی کۆمه‌لایه‌تیه‌وه هه‌یه نه‌وه‌ک راستیه‌کی کۆمه‌لایه‌تی؛ چونکه کار و چالاکیه‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی ژبانی کۆمه‌لگا به‌ گوێه‌ی کولتووری ئەو کۆمه‌لگایه و پرۆسه‌ی په‌روه‌رده ده‌گۆریت.
3. شیوازه‌کانی که‌سیتی له هه‌موو کولتووریکدا له‌ میانه‌ی هۆکاره کولتووریه‌ کانه‌وه دیاری ده‌کرتن نه‌وه‌ک هۆکاره باب‌لۆژییه‌کان.
4. ئەو ره‌فتار و رۆله کۆمه‌لایه‌تیانه‌ی که ژنان و پیاوان له کۆمه‌لگه‌دا ده‌یانگێرن، هۆکاره‌که‌ی ناگه‌رته‌وه بۆ هۆکاره ئەندامیه‌یه‌کانی پیکهاته ئەندامیه‌یه‌کانی نێر و م، به‌لکو ده‌رته‌نجامی ئەو په‌روه‌رده‌یه‌یه که مندالانی ئەو کۆمه‌لگه‌یه‌ی پێ په‌روه‌رده ده‌کرتن.
5. ئەم ژنه ئەنثروپۆلۆجیسته‌نه له توتیژه‌یه‌وه‌کانیا‌ندا جه‌ختیان له‌سه‌ر ده‌رخستنی رۆلی ژنان له‌ گه‌شه‌پێدانی کۆمه‌لگه و ریکخستنی کۆمه‌لایه‌تیدا کردۆته‌وه، هه‌ولیا‌نداوه ئەو تیروانینه‌ ره‌ت بکه‌نه‌وه که ته‌نها پیاوان رۆلی سه‌ره‌کی و گرنگیان له‌ گه‌شه‌پێدان و ژبانی کۆمه‌لگه‌دا هه‌یه.
6. ئەم ژنه ئەنثروپۆلۆجیسته‌نه له ناوه‌نده‌کانی زانکودا دژی ئەو بۆچوونا‌نه وه‌ستاونه‌ته‌وه که به‌های ژنانیا‌ن له کۆمه‌لگه جیاوازه‌کاندا که‌م کردۆته‌وه، به‌لکو له‌ رێگه‌ی توتیژه‌یه‌وه‌کانیا‌نه‌وه ئەوه‌یان ده‌رخستوه که ژنانیش شانبه‌شانی پیاوان له هه‌موو کایه‌کانی ژیا‌ندا به‌شداری کارا ده‌که‌ن، به‌لام به‌هۆی هه‌ژموونی تیروانینی پیاوسالارانه‌وه ئەم رۆلانه‌ی ژنان نادیده ده‌یگێرن.

دووه‌م/ راسپارده‌:

1. به‌ پتو‌یست ده‌زانریت که یه‌کسانی جێنده‌ری بونیا‌د بکریه له ناو پرۆگرامه‌کانی خویندنی ئاماده‌ی و زانکۆی، ئەویش پشت به‌ستوو به توتیژه‌یه‌وه و دیدی ئەنثروپۆلۆجیا و ژنه ئەنثروپۆلۆجیسته‌کان، هه‌تا له‌وتیه کار بۆ په‌واندنه‌وه‌ی ئەو هه‌له‌ تێگه‌یشتن ده‌باریه‌ی ئەم چه‌مکه بکریه.
2. حکومه‌تی هه‌رێمی کوردستان هه‌ول ب‌دات پێگه‌ی شیوا‌ی پۆستی کارگێری و زانستی و... هه‌ند به‌ ژنان ب‌دات هه‌تا له‌وتیه ژنان بتوانن توانا و لێهاتوویه‌یه‌کانی خۆیان به‌گه‌ر بخه‌ن و پێشانی کۆمه‌لگه‌ی بده‌ن.

سییه‌م/ پێش‌نیار:

1. ئەنجام‌دانی توتیژه‌یه‌وه‌ی دیکه له‌سه‌ر کار و چالاک و تیروانی ژبانی پ‌سپۆری بواری ئەنثروپۆلۆجیا.
2. پێش‌نیار ده‌که‌ین ده‌رگا‌کانی راگه‌یا‌ندن به‌شیک له به‌رنامه‌کانیا‌ن ته‌رخان بکه‌ن بۆ باه‌خدا‌ن به‌ باب‌ه‌ته‌کانی یه‌کسانی جێنده‌ری و ده‌رخستنی رۆلی ژنان و به‌شداریه‌یه‌کانیا‌ن له کۆمه‌لگه‌دا.
3. ریکخراوه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی به‌ گشتی و ریکخراوه‌کانی ژنان به‌ تابه‌تی ده‌توانن کاری زیاتر بکه‌ن له‌ رێگه‌ی ریکخستنی سیمینار و وۆرکشۆپه‌وه هه‌لو‌یستی ئەرنی ده‌باریه‌ی رۆلی ژنان له کۆمه‌لگه‌دا دروست بکه‌ن.

4. ئەنجامدانى توڭشۇپ، ئۇنىڭدا دەررەھى رۆل و ئەرکە كۆمەلەيتى و ئابورى و سىياسى و فەررەهنگىيەكانى ژنان لە كۆمەلگى كوردیدا.

لیستی سه رچاوه کان:

1. شواني، محمدهمد (2017) بنجينة كاني ئەنترۆپۆلۆژیای گشتی(جیهتی، میژوو و لەتبوونی ئەنترۆپۆلۆژیا)، ب1، لە بڵاوكراوه كانی كۆمه‌له‌ی كۆمه‌لناسان و ده‌روونناسانی كوردستان، به‌بە‌ی ناوی چاپخانه و شونێی چاپ.
2. كۆلهمەن، سایمۆن و واتسۆن، هیلین(2022) ده‌روازه‌كانی مرۆفئاسی(سه‌رچاوه‌كانی تیگه‌یشتن له‌ مرۆف)، و: دانا شوانی، ناوه‌ندی رۆشنیبری ئاوێر بۆ چاپ و بڵاوكردنه‌وه‌.
3. میران، ره‌شاد(20121) مرۆفئاسی، ده‌زگای چاپ و بڵاوكردنه‌وه‌ی رۆژه‌لات، هه‌ولێر.
4. أبوبكر، أمیمة و شكري، شیرین(2002) المرأة و الجندر-الغاء التمييز الثقافي و الاجتماعي بين الجنسين، دار الفكر، دمشق.
5. توسان، ساندي (1999). فیلیس کابری وأنا . کارلتون: مطبعة جامعة ملبورن.
6. حکایات المسافرين" . البرید الغری (بیرت) ، واشنتن: 1885 - 1954) . 19 ینایر 1939. ص. 38 . تم الاسترجاع 3 أبريل 2020 .
7. روبرت رودفیلد، المجتمع القروي وثقافته، ترجمة فاروق مجد العادلي (الهيئة المصرية العامة للكتاب، 1975).
8. سليم، شاکر مصطفی(1981) قاموس الانثروبولوجيا(انکلیزی-عربی) جامعة الكويت، الكويت.
9. سواملیه، فریده (2016) اضطراب الهوية الجنسية عند الطفل. مجلة أبحاث نفسية وتربوية. 9، 21-1.
10. شارلوت سیمور سمیث، موسوعة علم الإنسان، ترجمة مجموعة من علماء الاجتماع والأثنوبولوجيا، بإشراف مجد الجوهري (المجلس الأعلى للثقافة والترجمة، القاهرة 1990).
11. طرشان حنان , جامعة باتنة الجزائر , كتاب وقائع المؤتمر العلمي الافتراضي (الجزء الاول) , 2021.
12. طرشان حنان , جامعة باتنة الجزائر , كتاب وقائع المؤتمر العلمي الافتراضي (الجزء الثاني) , 2021.
13. عاطف وصفي، الثقافة والشخصية والشخصية المصرية التقليدية ومحدداتها الثقافية (دار المعارف، الطبعة الأولى، مصر 1975)
14. العمر، معن خليل(2015) علم اجتماع الجندر، دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان-الاردن.
15. کابری ، فیلیس (1910-1977) فی موسوعة المرأة والقيادة فی القرن العشرين
16. محمود مجد هدیر , مدرس مساعد بكلية الاداب جامعة الاسكندرية قسم الأثنوبولوجيا , مفهوم الجندر والدور البنائي المتغير .
17. المؤلف: المكتبة الوطنية الفرنسية — http://data.bnf.fr/ark:/12148/cb12057528x — تاريخ الاطلاع: 10 أكتوبر 2015 — الرخصة: رخصة حرة.
18. الوطنية: المرأة في الخطاب السوسيولوجي مقاربات الجنس والجندر (النوع الاجتماعي)، مجلد 2 ، ع 8 ، الجزائر
19. وهيبة، عيساوة (2020)الجندر. مفهومه واستخداماته. مجلة العلوم الاجتماعية، عدد خاص بالندوة
20. Beauvoir, Simone de. The Second Sex. Translated and edited by H. M. Parshley. New York, 1952
21. Bederman, Gail. Manliness and Civilization: A Cultural History of Gender and Race in the United States, 1870–1917. Chicago, 1995
22. https://www.womenofthehall.org/inductee/ruth-fulton-benedict